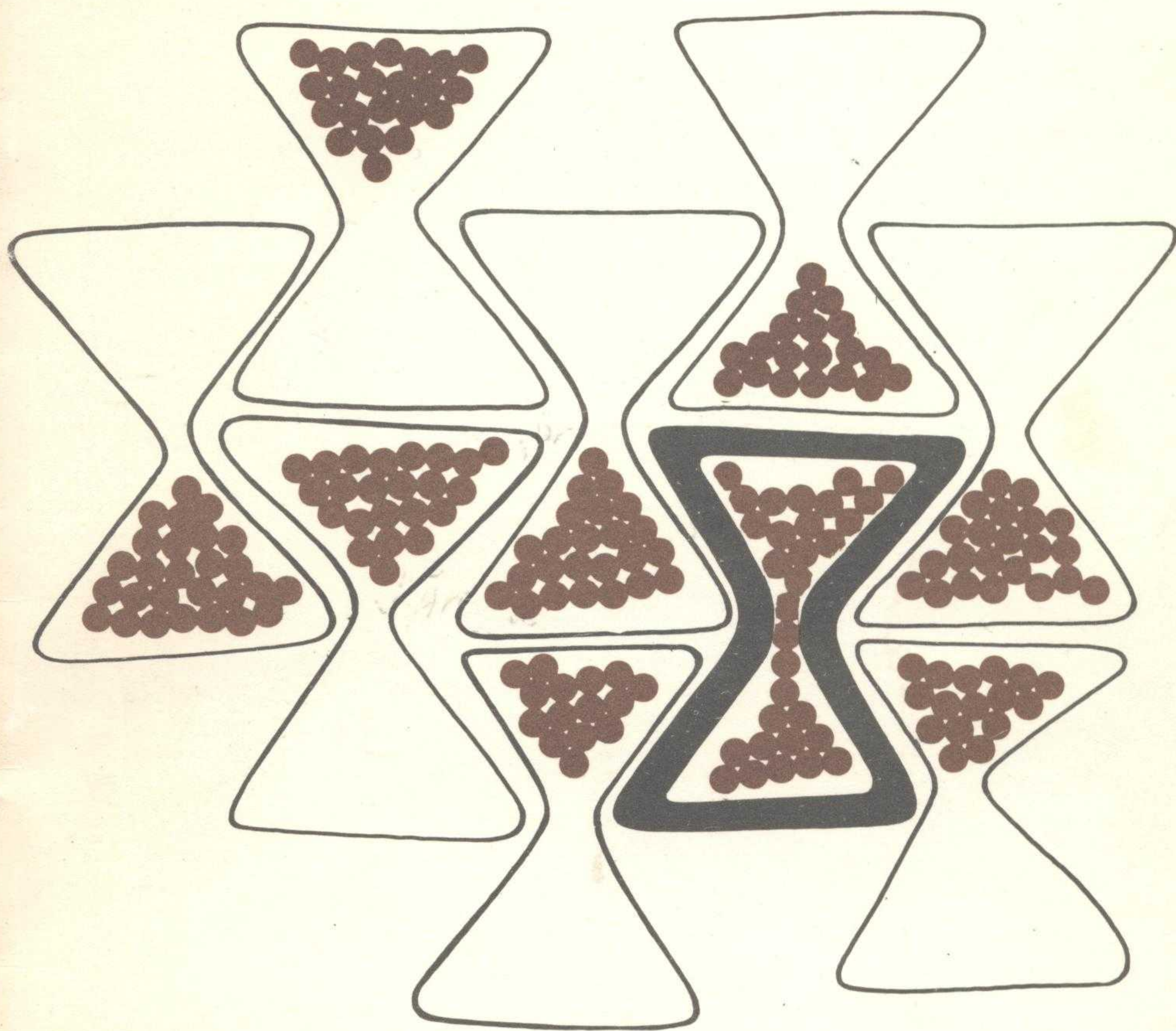

de zandloper

een uitgave van de
vereniging oud-edel

**HEIJ
EDE**

**ALS DEZE DIENST
UW ERF OPRIJDT-
ZIJN VUILNISPROBLEMEN
UIT DE TIJD.**

DE ZANDLOPER

Uitgave van de vereniging "OUD-EDE"

Redactie: J. Das, Weerdestein 205, Ede tel. 17052

J. J. G. van der Pol, Burg. Prinslaan 26, Ede
tel. 14409

J. Strijbos, v. Anrooylaan 7, Ede

Ontwerp omslag: cees van rixoord

Druk: AZO, Ede

Bestuur der Vereniging:

Voorzitter : J. de Nooy, Doelenplein 10, Ede,

tel. 10690

Secretaris : J. Das, Weerdestein 205, Ede, tel. 17052

Penningm. : J. Leissner, Middelberglaan 1, Ede,

tel. 12737

2e voorz. : G. W. Bos, Stationsweg 42, Ede, tel. 10550

2e secr. : B. L. Jager, Olthorst 6, Ede, tel. 17476

-0-0-0-0-0-0-

Ereleden : Mej. A. v. d. Craats

Hr. H. M. Oldenhof

Hr. D. Talma

Minimum kontributie f 5, -- per jaar

Bankrekening: Amrobank Ede t. n. v. Oud-Ede

Adreswijzigingen doorgeven aan: J. Leissner

Middelberglaan 1

Ede, tel. 12737

In memoriam : P. Andrea Menger

Eén onzer oudste leden, P. A. Menger, is ons door de dood ontvallen.

Zijn belangstelling voor Oud-Ede bleef tot het laatste toe, getuige zijn uitdrukkelijke bepaling dat een antieke dekenkist uit zijn nalatenschap ter beschikking moest komen van Oud-Ede. Inmiddels is dit gerealiseerd, maar wij missen een lid dat tot in de geslachten hier en in Barneveld daadwerkelijke belangstelling had voor locale en regionale historie.

-o-o-o-o-o-

Architect G. Feenstra, Otterlo

Jammer, een man van de daad heeft ons bestuur verlaten, wegens zijn vertrek naar Arnhem, waar zijn activiteiten in menig bouwwerk een eigen stijl vertonen, hetgeen in onze gemeente ook dankbaar geconstateerd kan worden; het meest merkwaardige is wel de oprichting en exploitatie van het unieke tegelmuseum te Otterlo, pas nog in de pers uitvoerig behandeld en ook met ere genoemd.

We waren rijk met Feenstra in het bestuur, maar daarom valt het gemis extra zwaar. Eén lichtpunt: waar nodig wil hij graag met advies dienen.

Vriend Feenstra, dank voor de vriendschap en de medewerking gedurende vele jaren.

Onze beste wensen vergezellen u beiden naar Arnhem en graag nog eens:

tot ziens!!

Donderdag 27 september a. s. Ledenvergadering
"Oud-Ede"

aanvang 20.00 uur in Hotel Buitenzorg, Amsterdamseweg.

Op deze ledenvergadering worden de zeer belangrijke plannen van onze vereniging met u besproken.

Houdt u dus deze avond vrij en komt allen!

Dus: Donderdag 27 september a. s. Hotel Buitenzorg
20.00 uur Ledenvergadering!

Een markant punt van Ede anno 1900

door J. de Nooy

Maandereind en Telefoonweg kwamen hier samen om verder te gaan als Grindweg (Stationsweg) en Maanderweg.

Een punt waar bijna elke zomer, bij gulle buien, een waterballet was (en is).

Men had tijd voor poseren. Zelfs de bewoners van de Telefoonweg waren present om Klarendal, want zo heette dit stukje weg, te vereeuwigen.

Als achtergrond de hardstenen buurtpomp, varkenshokken en de snoepwinkel van de Renemans, met een bescheiden assortiment en nog bescheidener prijzen (zuurpijp 1 cent - riendrop 2 voor 1 cent, enz.)

In het meest linkse huis woonde Dikke Griet. In haar eenvoudig maar ruim huis ('t moest wijken voor de Spaarbank) hield zij "commensalen" oftewel kostgangers, meest bouwvakkers. 't Was er wel eens rumoerig, vooral zaterdagavonds na loonontvangst (ongeveer f 10,- per week, kostgeld f2,80- f 3,50 per week).

De meningsverschillen waren op straat nog goed te volgen maar Griet regeerde met ijzeren hand of ook wel vuist. Zij kwam aan haar trekken met instemming van de andere huisgenoten die het beklonken met één of meer "neutjes".

De meest martiale figuur was toen G. van der Meiden, behalve klepperman of dorpsomroeper was hij bomen-snoeier met een oud-Indische klewang (die waren er genoeg van "oude Oostgangers") en lantaarnopsteker.

Hij sprak zijn Nederlands niet onberispelijk bijv.

"In de Konkértzaal" of "varse en levendige bot aan de afslag"(onder de toren).

Alles aan Gaart van der Meiden was groot en zwaar.

Een stem als een klok, lengte en breedte indrukwekkend.

Met zijn grote voeten liep hij niet, nee, hij schreed.

Kalm, bezadigd en luimig, altijd opgewekt bijzonder tegen de jeugd. Hij was ook nachtwacht. Zijn controle ging van Stompekamp tot de "keet"(station Ede-Wageningen).

Aangesteld en betaald door de burgerij moest hij zijn

"salaris" zelf innen. Gelukkig was daar de jaarwisseling en de hele maand januari bracht hij zijn goede wensen persoonlijk. De dankbaarheid voor genoten bescherming bleek dan tevens in klinkende munt.

Maar hem zo overdag in actie te zien riep bij ons de nodige vragen op. "Zeg van der Meiden, wanneer slaap je nou eigenlijk?"

De vrijmoedigste onder ons flapte het er uit. Vanuit 1 meter 90 keek hij geamuseerd op ons neer en zei serieus: "Ik begriep je goed, maar ik waak als ik slaap en slaap als ik waak".

Onder de indruk van dit antwoord kwamen wij thuis en daar werd het met de nodige commentaren geanalyseerd. Wij kozen de partij van onze rijzige vriend en nachtelijke beschermer. - In die winternachten was de "Grindweg" toch een heel eind maar - één lichtpunt was er altijd. Ruim over de helft betaalde een aangeslotene graag in natura zijn abonnement in de vorm van een klein glas + inhoud, staande op de vensterbank van een klein raampje in de achterzijde van de villa. 't Was tevens een controle, want het glaasje was 's morgens altijd leeg. Dit alles is nu voltooid verleden tijd. Gelukkig maar!

IMPRESSIES VAN EEN WANDELAAR

Destijds, al wandelende, gingen de gedachten bij het zien van ons geschonden Oud- Ede terug naar een uitspraak van burgemeester Dr. Platteel, dat binnen 5 jaren een sterke aanzet van de kernsanering zichtbaar zou zijn. 't Is nu 9 jaren later.

Waar is nu die aanzet? Of moeten wij daaronder verstaan die griezelige kaalslag? Oud-Ede is weggevaagd alsof er bommen zijn gevallen. Waar blijft de wederopbouw? De reconstructie van Molenstraat en Bergstraat? Hoe zijn de prioriteiten vastgesteld?

Oud-Ede, met veel jongeren in het ledenbestand wordt ongeduldig of nog erger: gelooft het niet meer!

Waar blijft het verlossende woord?

Beter nog - De Daad! ? !

HOE KOMT ZO'N GROTE MOOIE OUDE KERK IN HET ARME HEIDEDORP EDE.

Voor 1420 was er in Ede een kerkje in Romaanse stijl. Het was een kerspelkerk. Dat wil zeggen dat het voor het gehele kerspel Ede bedoeld was. Een pastoor leidde daar de dienst. Onder hem stonden kapelaans die in de kapellen de mis lazen.

Kapellen vond men in Lunteren, Otterlo en Bennekom. Een kapel had oorspronkelijk geen klokketoren. Als er wel een klok was, hing die in een klokkestoel. In de begintijd waren op de ruige Veluwe twee kerken. Eén in Garderen en één in Ede. Die oude kerk was dus toen voor een heel groot, maar dunbevolkt gebied. De bezetting door de Franken na Karel de Grote had sterk op de bevolking gedrukt en de kerk had daarvan ruimschoots geprofiteerd. Daarnaast kreeg de kerk vele giften in de vorm van al dan niet ontgonnen land. Bovendien kwam de kerk een groot aantal tienden toe. De Kerk in Ede was

bezit van het kapittel van St. Jan in Utrecht. De kerk en z'n kerkhof, de omheinde ruimte rondom de kerk, was voor de bevolking een veilig centrum. Banelingen en vogelvrijen genoten er een vrijplaats. Maar ook de burgers die door roversbenden achtervolgd werden konden zich daar in veiligheid brengen. Wie daar met geweld binnentrad, brand stichtte of stal, die hoefde niet op clementie te rekenen.

Nu was er in het begin van de 15e eeuw een twist tussen de bisschop Frederik van Blankenheim van Utrecht en de Hertog van Gelre. Het was een ongeregelde oorlog, waarbij de grensgebieden aan weerszijden van de Grift meermalen geplunderd werden. De Hertog van Gelre kon geen wraak nemen op de talrijke goederen van de kerk, want dat was vastgelegd bij de Synode in Lestines in 743. Het Sticht had zijn kant goed beveiligd met o. a. het Slot Ter Horst bij Achterberg.

In 1420 trok van Blankenheim Gelre binnen en gaf zijn troepen opdracht om zich te verzamelen in Otterlo. Vandaar moesten zij de wijde omgeving plunderen en brandschatten. Dank zij de inwoners van de buurtschap Doesburg werd dit voorkomen. De kerk in Ede moest het echter ontgelden en werd in brand gestoken.

Dat een bisschop een zwaard hanteerde was nog daar aan toe, maar dat hij een kerk in brand liet steken zal hem zwaar zijn aangerekend. Om de ziel en de naam van onze bisschop te ontlasten zal men vanuit Utrecht wel een flink bedrag hebben overgemaakt, want de oorspronkelijk Romaanse kerk werd nu sterk vergroot en in Gotische stijl gebouwd. De bevolking heeft de slechte daden van de bisschop niet alleen vergeten, maar zij wilde tot voor kort het verhaal niet eens geloven.

Bij de restauratie van enkele jaren geleden kwamen de bewijzen voor de dag. De oude bakstenen vloer, die men opgroef vertoonden nog de brandsporen. En tot grote verrassing van iedereen kwam één muur van die oude kerk van voor 1420 tevoorschijn. U kunt er van genieten als u vanaf het kerkplein de Oude Kerk binnengaat.

Literatuur:

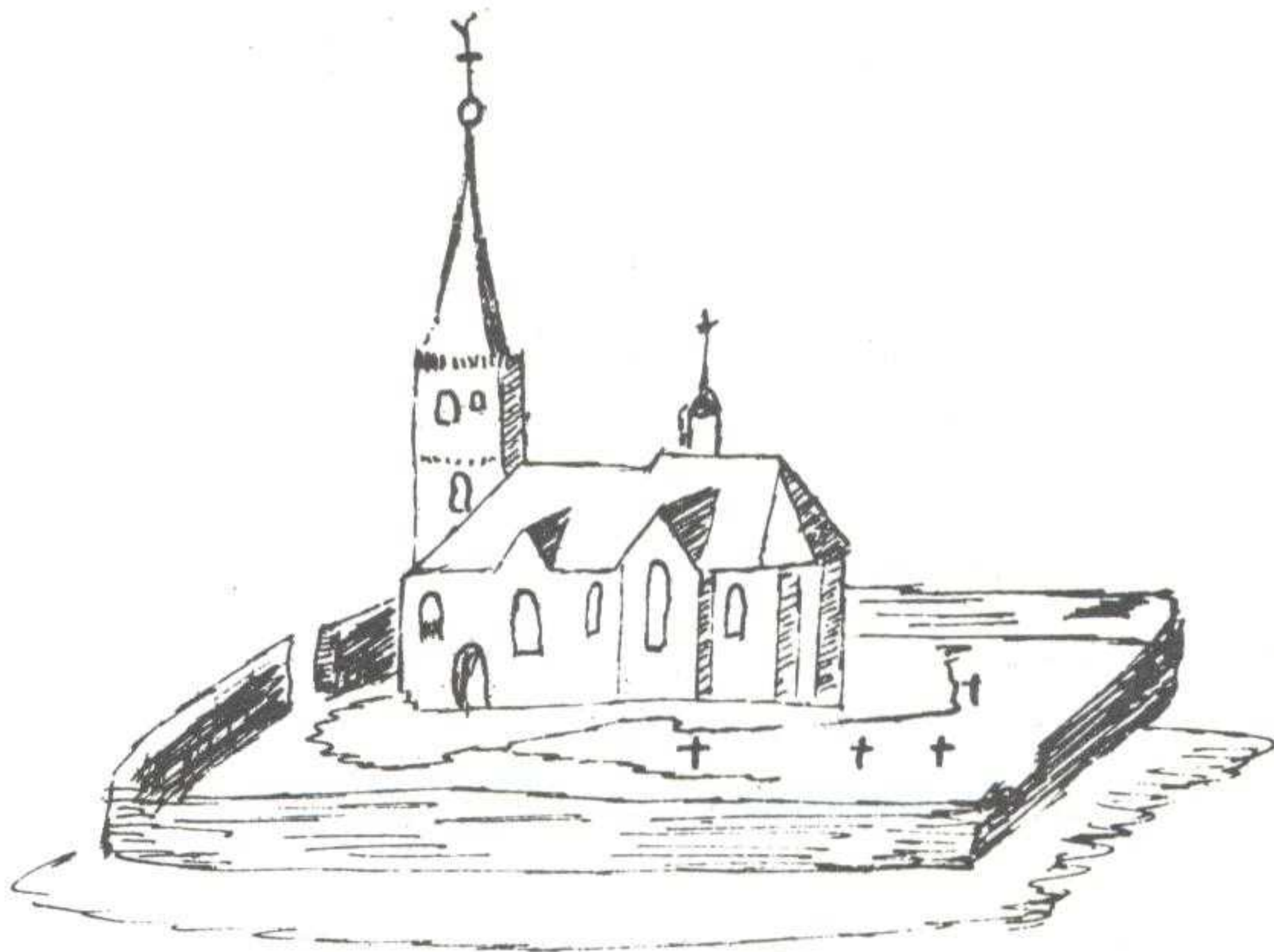
Gesch. van Ede. Deel I, uitgegeven door de Ver. Oud-Ede. Mr. A. de Goede, Nederlandse Rechtsgeschiedenis I.
M.H. Snijders De Kerk in het midden
J.M.H. Strijbos Art. Oud-Ede no. 1 en 3, in personeelsblad Victoria-Vesta.

J. J. G. van der Pol.

EESCHOTEN

Het was de jaardag van St. Lamberts. Borchart van Eeschoten hielp de ossekar duwen door het mulle zand bij Kootwijk. Hij was op weg naar Zeelhorst in de buurt van Harderwijk. Vijf mud rogge had hij in zijn kar geladen.

Dat was een groot deel van de opbrengst van de hoeve waarop hij horige was. De hoeve was van de kloosterorde St. Marie. De monniken van dit kapittel woonden in een klooster in Utrecht, maar op betaaldagen kwamen een paar van hen naar Zeelhorst. Op de hoeve daar werd hof gehouden. Dat ging op kosten van de bewoner, maar die kreeg er weer andere voordelen voor terug. Borchart zag wat tegen de tocht op. Zijn twee koninxtornooyse (oude guldens), die hij als grondbelasting moest betalen, en het hoofdgeld van de zijnen, had hij in de zoom van zijn mantel genaaid. Bij Putten waren roofridders, maar onderweg zouden zich andere horigen bij hem aansluiten; tezamen konden zij zich wel verweren.

Bij de hof wachtte hen echter ook vers bier, door de vrouw van de boer gebrouwen en zelfs roggebrood.

Borchaerts vrouw brouwde ook wel eens bier, maar ze was erg zuinig van aard en vond het eigenlijk verspilling. En thuis at hij de rogge, haver of boekweit als pap of brij. Brood was een bijna ongekeende delicatessen. Hij had zo'n tien morgen land als horige en dat was ongeveer 3 hectare. Eén hectare leverde doorgaans 800 kg graan op. Dat zat vol met onkruid, en als hij er mee wilde zaaien, dan had hij per hectare wel 200 kg nodig. Ook zijn os kreeg een deel van die rogge, want zonder os kon hij niet ploegen en niets vervoeren.

Als de monniken bij hem op bezoek kwamen, dan zorgde Nenneke wel voor lekker vers gebrouwen bier, en ze kregen dan 't beste van 't huis en ze sliepen in de mooiste (enige) kamer. Maar de andere dagen kon hij meestal z'n dorst lessen met water. Er was genoeg betrouwbaar drinkwater in de toen nog niet vervuilde beekjes.

De zon brandde en de os sjokte steeds langzamer. De zandverstuiwingen hadden de hele weg langzamerhand onbegaanbaar gemaakt. Borchaert naderde een klein boerderijtje van een horige van de graaf. Dat was een harde werker en samen met zijn vele zonen had hij het bezit van zijn heer aanzienlijk uitgebreid. In het gekapte en pas ontgonnen stuk stonden de eiken ongeschonden. Daar mocht een horige niet aankomen. Dat was opgaand hout dat bestemd was voor kastelen en kloosters.

Als die boer stierf, dan eiste de graaf de helft van 't nieuw verkregen bezit op. Een successiebelasting dus van 50%. De vrouw en kinderen erfden de andere helft, maar bleven horig.

Toen Borchaert wilde trouwen met Nenneken, moest hij eerst toestemming aan zijn kapittel vragen. Nenneken was de dochter van een andere horige, die hij jaarlijks op de betaaldagen in Zeelhorst ontmoette. De monniken van St. Marie hadden bijna nooit bezwaren daartegen. Dat zou anders geweest zijn als hij horige van bijvoorbeeld de graaf was geweest. Dan moest hij voor haar betalen. Op Zeelhorst werd ook recht over hem gesproken. Hij stond onder bescherming van het klooster, maar het kapittel kon ook over hem oordelen. Toch kon

je beter onder een klooster horen dan onder de Graaf van Gelre. De kloosters wilden alleen maar geld zien, en de graaf wilde vechten en dan moest je mee. En de kloosters hadden graag tevreden horigen, want er waren op de Veluwe maar weinig mensen en van een verlaten hoeve kreeg je geen opbrengst.

graan meten.

Op de terugweg had Borchart iets om over na te denken. De monniken hadden hem beloofd dat hij dienstman zou worden. Daar zaten voor hem en zijn gezin wel voordelen aan vast. Als hij dan stierf, hoefden zijn vrouw en kinderen maar een vast bedrag, nl. 12 oude groten (guldens) te betalen. De vijf mud rogge werd teruggebracht tot drie en hij hoefde alleen maar grondcijs te betalen en geen hoofdcijns meer. Borchart fantaseerde. Hij werd dus dienstman. Dan mocht je ambten bekleden. (Dat bracht geld op.) Hij zou voor zijn recht naar de Hoge Bank te Engelandersholt moeten gaan. En dan kon hij, als hij dat wilde, zelfs ridder worden, maar dat was hij niet verplicht. Als ridder kon hij mee in de strijd, kon hij buit verwerven met plunderen in dienst van zijn heren. Zijn zoons zouden dan schiltboortige (geboren uit een ridder) ridders worden, welgeboren en wel. Maar nee, daar zou Nenneken niets voor voelen. Dat wist hij. Rijke armoed! Een paard dat veel vrut en niets opbracht (de moderne auto, er is niets nieuws onder de zon). En ridder zijn dat kostte veel, zelfs vaak je leven. En Nenneke had gelijk, dat wist hij. Ze hadden nu een

zekere welstand bereikt. Ook dank zij haar zuinigheid, en dank zij Arnoud, de Vogeler, zijn broer die bij hem inwoonde. Die zorgde voornamelijk voor de vleesvoorraad: vogels uit het bos en klein wild. Het grotere wild was van de Graaf en de Wildforster, die op Deelen woonde, hield hem terdege in de gaten.

In 1337 werd Borchart dienstman. Dat bleef hij niet lang, want in 1338 werd hij in rang verlaagd tot keurmedige. De successierechten van de keurmedige bestond uit het beste stuk van zijn nalatenschap. Daarnaast betaalde hij grondbelasting en hoofdgeld. Niet zoveel verschil met de "vrije" burger van nu.

Als pleister op de wonde mocht hij op het aan zijn goed grenzende meen, het gemeenschappelijke buurtbezit van de Aanstoot = Otterlo, vrij van tienden (dus hij hoefde geen 10% van de opbrengst te betalen) een schapenkooi bouwen en voor zichzelf bijen en schapen daarin houden. Helaas werd de drie mud rogge weer vijf mud.

Borchart bleef dus geen dienstman. Dat werd één van zijn nakomelingen Henricus van Eyscoten. En diens dochter huwde met Steven van Deelen, telg uit het toen al adellijke geslacht. Leden van het geslacht Eeschoten komen later nog wel voor: bij een belening van 31 morgen land, of een Maria als echtgenoot van Dr. Adriaen Valck, burgemeester van Zutphen, die met Bloemendael en 't Meulen beleend worden.

Hoe groot was het Eeschoten van Borchart precies? Dat weten we niet. Uit latere leenregisters blijkt, dat Eeschoten uit meerdere bezittingen bestond. Eigen bezit werd echter in leenregisters niet beschreven. Wel weten we dat in 1531 sprake is van een steenen kamer, wat kennelijk een bijzonderheid was. Het huis Eeschoten was in 1740 vervallen en zou afgebroken zijn. Maar op de kaart van 1869 komt de naam Munnikhof voor. Zal dat een herinnering zijn aan de tijd dat het goed nog aan Monniken behoorde?

Bijlage:

Er is een schrijver die stelt dat Borchart al in 1308 keurmedige was geworden.

Naast de Munnikhof geeft de kaart van 1869 de boerderij-

namen: Esschebroek, Damakker, Het Elsenbosch en Lange Heide in Eeschoten.

Hoe het machtige kapittel St. Marie aan Eeschoten is gekomen, is niet duidelijk. In een giftbrief in 855 van Folckerus wordt bezit in sylvis Otterloun aan een klooster te Werden (N. Dtsl.) geschonken.

Het Kapittel spreekt in 1338 over "onse tiend" als zij over de tienden van de Aanstoot (Otterlo) heeft. De Kerk in Otterlo is in het begin van de 14e eeuw gebouwd. De kans is dus groot dat dit kapittel tot de stichters van deze kerk behoorde.

Literatuur:

Mr. E. Heringa Tynsen op de Veluwe

Gesch. van Ede dl. III (nog te verkrijgen bij Oud-Ede)

Dr. L. Burema

De voeding in Nederland van de Middeleeuwen tot de twintigste eeuw.

J. Kuyper

Gemeenteatlas van Nederland, 2e deel, Gelderland

Prof. Dr. C. T. de Wit

Voedselproductie, verleden, heden en toekomst

Intermediair 1973; nr. 6, blz. 33

Leenregisters van Gelderland

Jonkvr. Dr. J. M. van Winter

Ministerialiteit en Ridderschap in Gelre en Zutphen.

-o-o-o-o-o-o-

Nationale Molendag: zaterdag 6 oktober 1973

1973 is een jaar dat in het teken van de Nederlandse molen staat.

De aanleiding daartoe is het 50-jarig jubileum van de vereniging "De Hollandse Molen".

Vanwege dit jubileum heeft "De Hollandse Molen" 6 oktober 1973 uitgeroepen tot Nationale Molendag.

Op deze dag zullen alle molens in Nederland, voorzover zij daar technisch toe in staat zijn, draaien.

De bedoeling van deze dag is zoveel mogelijk mensen kennis te laten maken met molens, niet alleen aan de buitenkant, maar ook van binnen, want de meeste molens zijn op deze dag ook te bezichtigen.

Voor degenen, die eens nader kennis willen maken met

molens kunnen op deze dag in eigen omgeving 4 verschillende molens bezoeken:

Deze zijn: "De Doesburgermolen" te Ede,

Molen "De Hoop" te Lunteren,

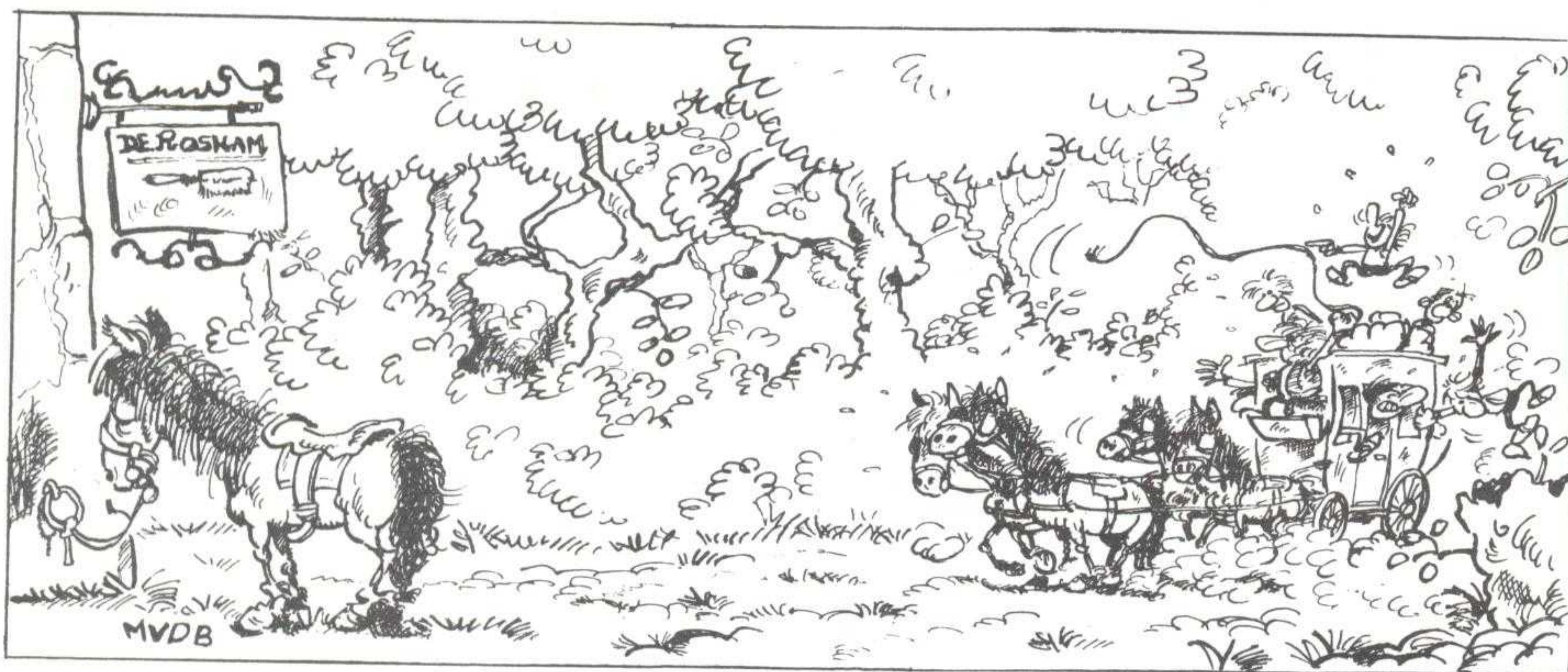
"Walderveense Molen" te Walderveen (bij
Lunteren)

"Den olden Floris" te Terschuur (3 km van
Barneveld)

Op "den olden Floris" zullen de gehele dag demonstraties korenmalen worden gegeven.

J. Smit

DE REIZIGER EN DE ROSKAM

Voor de automobilist, die een meerdaagse reis door een onbekende streek gaat maken, is het belangrijk te weten waar hij 's avonds zowel zichzelf als zijn auto onderdak kan brengen. Hij zal zijn reisschema uitzetten en zich daarbij laten leiden door begrippen als bv. wegrestaurant en motel.

De moeizame reiziger op de landelijke wegen, ons bekend van tekeningen en prenten, had niet veel meer om op af te gaan dan herbergnamen. Voor hem waren namen als: "de Roskam, de Posthoorn, de Pelgrim, de Drie Leeuwkes", belangrijk.

De naam "Roskam" bracht vooral de stalmogelijkheid onder de aandacht.

Men kon het voorwerp vaker zien op uithangborden en wapenschilden. Het werd doorgaans afgebeeld "als van ijzer met een houten handvat" en liet zich lang geleden omschrijven als teken van ambt van stalmeester of houder van paardenfokkerij.

Bij de naam "Posthoorn" veronderstelde men regelmatig stoppende postkoetsen mogelijk van meer dan één route. Men zou er brieven kunnen achterlaten of overstappen in een andere postkoets naar een meer afgelegen bestemming. Pelgrims waren lieden die met weinig geld reisden en dus niet veel konden betalen. In zo geheten herbergen verwachtte men geen duur gelag. De Drie Leeuwkes was een naam die aan de heraldiek was ontleend en wel aan een speciale categorie. Zulke herbergen konden een rol spelen in het regionale bestuur. Hoewel er bij dit soort benamingen geen vaste afspraken gemaakt waren ging het wel om meer dan alleen een mooi uithangbord.

Hoe belangrijk de keuze van herberg voor de reiziger was is nog te lezen in de: "Nieuwe Geographische en Historische Atlas van de zeven Vereenigde Nederlandsche Provintien".

In deze eeuwenoude reisgids werd een aantal routes opgenomen met daarin de beste en de betrouwbaarste herbergen waar men zou kunnen aanleggen. In het gedeelte dat Ede aan zou kunnen gaan lezen we: "Daar onderscheijden zig te Arnhem twee wegen op Amsterdam, zijnde de naaste over de Veluwe, door de steden Amersfoort, Naarden en Muyden, maar de Weg over Utrecht ruijm zo vermakelijk, raaden wij de Heeren Reijsenden te kiezen....."

De reis over Utrecht naar Amsterdam werd dus aantrekkelijker gevonden. Het niet opnemen van de Edese herbergen in de daartoe bestemde lijst vraagt om een verklaring. Het genoemde boekje was gedrukt voor en werd ook in de eerste plaats geraadpleegd door gefortuneerde kooplieden. Deze lieden hadden zo niet zelf buitens aan de Vecht dan toch wel verwanten en relaties die zowel aan de west als oostkant van Utrecht woonden. Dit laat zich ook genealogisch vaststellen. Men raadplege daartoe: "Dr. J. E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam, uitg. 1903-1905. (2 dln) Vandaar ook dat het reeds

eerder begonnen citaat vervolgt "Hier vandaan rijdt men dan voorts met dezelfde Postwagen, door de Dorpen Amerongen, Leersum, Doorn, Driebergen, Zeyst (alwaar een Hernhuttersche Broederschap woonachtig is) De Bilt en komt alsoo te Utrecht..." en verder in de beschrijving: "met de Trekschuyt door de Dorpen Zuylen, Maarssen....."

Welke reizigers deden dan wel Ede aan? Er is meer grond deze te veronderstellen onder een andere categorie mensen. Vooral gedurende de zeventiende en achttiende eeuw trok een groot aantal mensen voornamelijk jongeren uit Duitsland weg naar het westen. Een deel van deze trek richtte zich op Amsterdam om daar een iets rijker en vooral ongestoord bestaan te zoeken. Zij reisden doorgaans met een minimum aan middelen langs de kortere route.

Regelmatig onderzoek in het gemeentearchief van Amsterdam leerde dat veel immigranten kwamen uit de streek achter Kleef, Rijnland en Hessen. Mogelijk dat een kleiner of groter deel van deze mensen in Edese herbergen hebben overnacht.

Na een lange en voor onze begrippen zeker niet gemakkelijke tocht met een huifkar of koets was de aankomst bij een herberg het moment waar de reiziger zowel letterlijk als figuurlijk naar toe had geleefd. Het was een weldaad de benen naar het vuur te strekken en een stevige maaltijd te genieten. Spoedig kwamen de gesprekken op gang. Nieuws werd uitgewisseld en verhalen kwamen los. Het laat zich bedenken dat het gure weer zijn bijdrage leverde aan de stemming binnen. Struikrovers werden driester, weerwolven en spookruiters namen gigantische vormen aan. Tal van sagen en legenden vonden een voedingsbodem in de herberg. Veel schrijvers hebben hun romans rijkelijk gekruid met de sfeer van de herberg. Schilders en tekenaars vereeuwigen de tafelen in en bij de herberg. Het is dan ook geen wonder dat de grote Huizinga de herberg vermeldde onder die zaken die een cultuurfunctie vervulden. Bepalen we ons tot een herberg in Ede en wel de waarschijnlijk oudste en gedurende lange tijd zeker de belangrijkste: "de Roskam". De naam waarvan de betekenis eerder werd gege-

ven, dekte inderdaad een uitvoerige stalmogelijkheid voor rijtuigen en karren. Niet zo heel lang geleden moeten de ijzeren ringen nog te zien zijn geweest waaraan de paarden werden vastgemaakt. De stormen van tijd en geschiedenis waaronder voorbije generaties te lijden hadden zijn over haar heen gegaan. Aan de buitenkant is dit niet te zien, want de gevel is met zijn tijd meegegaan en herhaaldelijk aangepast valt zij niet op in het hedendaagse straatbeeld. Het oude metselwerk in de ongetwijfeld eeuwenoude kelder rechtvaardigt de veronderstelling dat tenminste de onderbouw zeer oud is. De afgesleten stenen waarover talloze biertonnetjes binnen rolden roepen herinneringen op aan dikbuikige kasteleins met leren voorschoot. In het kamertje boven werd naar men zegt logies verleend aan Stadhouder-Koning Willem III en keizer Napoleon.

In de zeventiende eeuw kwamen in de gelagkamer de Ambtsjonkers bijeen om te vergaderen over allerlei zaken welke hun waren voorgelegd. Er vonden ook openbare verkopeningen plaats. Verpachtingen en aanbestedingen kwamen er tot stand. Het middelpunt van de gebeurtenis was een kaars. Zolang de kaars brandde kon men een hoger bedrag bieden. Ging de kaars uit dan was de "hoger" tevens koper. De inschrijving vond plaats "onder den teljeur". Wie het hoogste schreef mocht het eerste hogen. Natuurlijk kon er met zo'n kaars van alles gebeuren. Hij kon omvallen, omgestoten worden of uitwaaien (Kennelijk was men nogal roerig). Was er opzet geconstateerd dan werd de kaars opnieuw aangestoken. Na het uitbranden van de kaars kon de verkoper nog een uur beraden over de prijs. Tot zekerheid werden door de koper "twee suffisante, in deze ampte van Ede geërfde borgen tot genoegte van den verkooper" gesteld.

Natuurlijk waren er meer belangstellenden dan gegadigden. Behalve een gezonde dorst zal belangstelling voor de veranderingen in eigen dorp of buurt een rol gespeeld hebben.

Laten we dan ook in aanmerking nemen dat de toenmalige reiziger in zekere zin een voorloper was van de hedendaagse nieuwsmedia. Het was het contact met de wereld achter de horizon in een tijd dat bv. 's-Gravenhage

nog 21 uur reizen van Ede af lag.

J. H. M. Strijbos.

Literatuur

Mr. B. H. D. Hermesdorf, De herberg in de Nederlanden, v. Gorcum en comp. N. V. Assen 1957

Huizinga, Cultuurhistorische verkenningen, 1929

H. W. M. J. Kits Nieuwenkamp, Encyclopedie van de Heraldiek, Elsevier, Amsterdam/Brussel MCMLXI.

Geschiedenis van Ede, dl. I, II en III.

L. C. Schreuders, Rond de Grijze Toren, uitg. Ede-Veldhuizen 1958

J. E. Elias, De vroedschap van Amsterdam, 1903-1905

Nieuwe Geographische en Historische Atlas van de zeven Vereenigde Nederlandsche Provintien, Amsterdam bij Hendrik de Leth (jaar van uitg. niet vermeld).

De tekening aan het begin van dit artikel - blz. 12- is van Meindert v. d. Brink.

DE SPAARBANK VOOR EDE ANNO 1872

Een eeuw de vertrouwensinstelling

van vele duizenden spaarders.

De Spaarbank ook voor U !

'n Bondsspaarbank, moderne gezinsbank

voor alle bankzaken.

Koffie Thee
beroek onder-
weg verjaardag
neem maar mee
...koekjes van

Nobo

Mijn,
nog maar gerust:
de lekkerste ovenverse koekjes

Zo uit de bakkerij!